

ימים נוראים

סא

ימי קודש

גליץ למזעדי ישראל בהלכה אגדה ומנהג

הלכות והנהגות

מאת הגאון הרב אלעזר זאב רז שליט"א ראש ישיבת פלא יועץ

ראש השנה

א. "עשרת ימי תשובה" - המה ימי רצון אשר נתן לנו השי"ת מאהבתו אותנו, לשוב אליו ולהתקרב לעבודתו, ועל אלו הימים נאמר "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב".
 ב. ותחלת ימים גדולים אלו הוא יום "ראש השנה". ולפי שביום זה נידון אדם הראשון ויצא ברחמים, לכך קבעו הקב"ה ליום דין לכל בניו כדי שידונו בו לרחמים.
 וכיון שיום זה הוא קיומו של עולם על כן ראוי לעשות אותו יום טוב ולשמחה בו, אכן מצד שהוא יום דין יש לעמוד בו ביראה ופחד יותר משאר ימות השנה, ויקיים בעצמו "וגילו ברעדה".
 ג. שבת אחרונה של השנה (נצבים) יתעורר בה מאד, ויקדשנה במחשבה בדיבור ובמעשה, וינצל רגעה, ויהיה ממכבדיה והוגיה. ויהזק עצמו וגם מקורביו בשבת זו.

ד. ערב ראש השנה יטבול במקוה טהרה כדי לטהר גופו, ובכדי לקבל הארת קדושת יום טוב של ראש השנה, ויכוין בטבילתו ש'תכלה שנה וקללותיה' ו'תחל שנה וברכותיה'. ונהגו להסתפר (טור), וטוב שיהא קודם חצות (שער המצוות).
 ה. נכון ליתן צדקה ביום ערב ראש השנה. ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה.
 ו. תפלת מנחה של ערב ראש השנה יתפלל בכונה עצומה שהיא התפלה האחרונה בשנה, והכל הולך אחר החיתום.
 ז. בסעודת הלילה והיום טוב שילמד משניות מסכת ראש השנה. ודבר בעיתו מה טוב.
 ח. בשעת התקיעות יעורר עצמו בתשובה, שאז מלך יושב על כסא דין, ואפילו מלאכי מרום יאחזמו רעד, ויתחרט על כל מעשיו ויקבל על עצמו לשוב, כי בזה מכריע עצמו וכל העולם לכף זכות.

מקורות ההלכה

ה. הנה כבר בחודש אלול ראוי להרבות בצדקה, על אחת כמה וכמה ביום זה, וכמ"ש החיד"א בספרו מורה באצבע (אות רמח): "אשר חנן לו אלהים עושר, חטאיו בצדקה יפרוק וירבה בימים אלו בצדקה ובלימוד זוהר, תיקונין, משניות ותהלים". עכ"ל.
 ומהר"ח פאלאג'י בא אחריו במועד לכל חי (יא, טו) וכ': מי שחננו ה' בעושר ובנכסים "לא יראה בעצמו קמצנות ומידת עניות", דמורה שהוא כפוי טובה בטובתו של מקום וכו'. ובימים האלה (אלול תשרי) שהוא זמן לקצוב מזונותיו, אם רואים מהשמים דזה יוכל לסבול עניות ואפשר לו להסתפק במועט, גם ה' יתן לו כפי שיעורו ולא יותר! ולכן כל המרבה ליתן צדקה בימים האלה, משמייא מיהב יהי ליה על כל פרוטה ופרוטה תרקיבי דדינרי, אם נותנה בלבב שלם ובלי שום פניה ויוהרא.
 ו. כ"כ בבא"ח (שם) ובספה"ק. וי"ל שהוא על דרך אומרם ז"ל (ברכות לא.) הנפרד מחבירו אל יפטר ממנו אלא בדבר הלכה שמתוך כך זוכרהו. וכן הוא בפרידתנו מן השנה יש להשתדל לצאת ממנה בתפילה הגונה.
 והחכם עיניו בראשו להשתדל להכין הכל מראש, כדי שיגיע לתפילת מנחה בזמנה, כי לפי גודל יקרתה כן מתרבים ההפרעות להתפלל אותה בציבור כראוי. ויש מקדימים להתפלל אותה במנחה גדולה בשביל כך, וכל אחד יעשה כמנהגו, באופן שיזכה להתפלל בכוונה במיתון ובציבור.
 ז. בכף החיים (תכט אות ו) כתב בשם השל"ה הקדוש שבכל זמן ילמד המסכת השייכת לו. ונתן הכה"ח הטעם לזה עפ"י מ"ש בסנהדרין (קא.) כל הקורא פסוק בעיתו מביא טובה לעולם שנאמר 'ודבר בעיתו מה טוב'. ע"ש וע' בס' אור שבעת הימים ח"א (עמ' ע).
 ח. רבנו אליעזר פאפו זיע"א בפלא יועץ (ע' ראש השנה) עורר לזאת, והביא שם דרשת רבנו שלום שרעבי זיע"א שכתב דברים הנוקבים לעורר את הלב לשוב בתשובה בעת התקיעות, ושם כתב שעל ידי

א. רבותינו (ר"ה ית). פירשו שפסוק (ישעיה נה, ו) 'דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב' נאמר על עשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. וכ"כ הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ב ה"ו) וז"ל: אע"פ שהתשובה והצדקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו.
 וכתב מה"ר אליעזר פאפו בפלא יועץ (ע"ר תשובה): שהפרש יש בין עשרת ימי תשובה לשאר הימים לענין תשובה ותפלה, כהפרש האור מן החושך וכו'. ע"ש.
 ב. במשנה (ריש ר"ה): בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם. וכ' הר"ן לפרש הטעם מדוע נידון בר"ה דוקא, וזת"ד: אלא טעמא אי כמ"ד בתשרי נברא העולם ובו ביום סרח אדם הראשון ונידון לרחמים לפיכך קבעו הקב"ה לכל בניו שידונו בו לרחמים. ואי למ"ד בתשרי נברא העולם, י"ל לפי שרצה ה' לזכות את ישראל בדינים ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה שלפי שנתרצה הקב"ה ביום הכיפורים הוקבע יום סליחה לדורות לפיכך גזר ה' שיהא אדם נידון בר"ה.
 ובספר החינוך (מצוה שיא) כתב: ומשרשי מצות המועד הזה שהיה מחסדי האל על ברואיו לפקוד אותם ולראות מעשיהם יום אחד בכל שנה ושנה, כדי שלא יתרבו העוונות, ויהיה מקום לכפרה, והוא רב חסד, מטא כלפי חסד וכו', ואם לא יפקדם עד זמן רב יתרבו כל כך עד שיתחייב העולם כמעט כליה חלילה, נמצא שהיום הנכבד הזה הוא קיומו של עולם.
 ד. בכל בו (סי' סד) כתב: נהגו כל ישראל לטבול בנהר ערב ראש השנה ויוה"כ וכו' ומפני שתפלות ראש השנה ויוה"כ צריכות טהרה מאד נהגו לטבול. ובסדר היום (הל' ר"ה) כתב: צריך שיטהר עצמו וגופו ממש ע"י שירחץ ויטבול במימי מקוה וישליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו בו כל השנה. וכן כתב ביטוסה"ע (שער האיתון), ובבא"ח (נצבים) הביא כוונות לטבילות אלו.

ט. תפלת מוסף הנשגב והנורא יתאמץ בה ביותר להתפלל בכונה שלימה ובהתעוררות עצומה.
י. מאד יזהר שלא יכעס בראש השנה כי אינו סימן טוב, ואדרבה יהיה בשמחה ונחת וטוב לו לכל השנה.
יא. ראוי שלא לישן ביום ראש השנה, ואם חש בראשו וכדו' יוכל להקל אחר חצות היום. ומ"מ יזהר שלא יעביר הזמן בבטלה כי הולך בטל כישן דמי.
יב. ספר התהלים מטהר ומזכך הנפש, ומנהג ישראל לקרוא התהלים שני פעמים – פעם אחת בכל יום, נמצא שקרא שלש מאות מזמורים כמנין "כפר".

עשרת ימי תשובה

יג. בעשרת ימי תשובה אל יבטל 'אמירת הסליחות' ולימודים של גירסא כמו ספרי התיקונים ותהלים, הגם שבוה ממעט קצת מפלפול ומחיבוריו ומעיונו.
וגם מי שכל השנה עסוק במלאכתו ובעבודתו, ראוי שימעט בעסק, ויפנה מזמנו לתשובה, ויוסיף לימוד בבוקר אחר התפילה כמה זמן שיוכל. וכן באמצע היום וכן בלילה. ויתחכם כיצד לגנוב זמן עבור התורה, ולימוד המוסר ודרכי התשובה.
יד. טוב מאוד שיקבל עליו "קבלות" כגון להתרחק מדבר שדש בו וכו'. ויכתוב על דף לזיכרון ויעקוב אחרי הדברים אם נזהר. וזאת הן בסור מרע, והן בעשיית טוב. והקבלה שמקבל על עצמו, מראה שחפץ להשתנות.

טו. היוצאים מהסליחות ישמרו ויזהרו בשעה שמשכימים לבל יגזלו שינה מבני ביתם. וכן יזהרו ג"כ בגמור הסליחות בשבועם לביתם שלא ירימו קולם שאז גוזלים שינה ח"ו.

יום הכפורים

טז. מצוה להרבות באכילה בערב יום הכפורים. והחכם עיניו בראשו להרבות בשתייה ביום זה כדי שלא יסתכן ח"ו ביום הכפורים.
יז. יזהרו בטבילת ערב יום הכפורים (שו"ע), ויש נוהגים ללקות להכניע לבבם הערל ולהכניע לעבודת ה' באימה ויראה (כל בו).
יח. תפלות יום הכיפורים והסליחות יתפלל בבניה ובכונה ובלבב נשבר ושערי דמעה לא ננעלו, ואם אינו יכול להוריד דמועות יאמר בקול בכי.
יט. "סדר העבודה" יש לאומרו בהתעוררות ובכונה עצומה, ויכוין לתת בזה נחת רוח ליוצרנו, ויזכרון הדברים תהא כפרתנו, ונשלמה פרים שפתינו. ולכן ראוי לכל אדם שילמד סדר העבודה קודם יום הכפורים בכדי שיבין מה שאומר. ויכוין החזן כאילו עומד במקום כהן גדול לכפר על העם.
כ. מוצאי יום הכפורים ילכו מחיל אל חיל לבנות הסוכה, אולם יתן אל לבו להזהר שלא יגזול שנת השכנים לבל יצא שכרו בהפסדו ח"ו. ולמחרת יקנה ד' המינים. אולם אם חושש שלא ישיג משובחים להג, ובפרט כשהזמן קצר יקדים לקנותם.

מקורות ההלכה

מיום היותו על האדמה עד היום הוא, ואם יש דבר שעדיין מחזיק בטומאתו, יתחרט חרטה גמורה ויקבל עליו בכל תוקף שלא לשוב לכסלה". ואם הוא דבר שקשה לו לפרוש הימנו, יגדור בעדו בגדרים וסייגים וקנסות וכדומה, לעמוד על המשמר להשמר מכל דהוא חטא ולקיים כל דבר ולא יעבור וכו'. ויקבל עליו לענות נפשו באותה שנה בסיגופים ותעניות וענויים כאשר יוכל שאת מעט מעט. "ואת כל אלה ירשום בכתב אמת את אשר קבל לעשות". והיותר טוב שלא יקבל עליו כי אם על "חודש ימים" או על "שבוע אחד". ובכל שבוע יחזור על המקרא במה שכתב לראות אם עמד על המשמר. ואם פרץ, יגדור פרצו ויהא מוסיף והולך. עכ"ל.
והנה כל אדם צריך להכיר טבעו, ובאם מתבונן ויודע בעצמו שלא יוכל לקבל הרבה קבלות (כן הוא בדרך כלל), אזי יקבל על עצמו קבלה קטנה. והעיקר שיראה "שינוי" בעצמו.
טו. הזהירו בספרים בזהירות מלצער חבירו. ובפרט לעת כזאת, שלא יצא שכרו בהפסדו. וראה ב"אור שבעת הימים" על הושענא רבה (סעיף כח).
טז. בברכות (ה): דרשו מדכתיב תענו את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב, שכל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. ובס' שערי תשובה (שער ד) כתב כמה טעמים לזה. ובספר זכרון יוסף כתב שאכילה זו נחשבת "הכנה" למצות התענית של כפור.
יח. בפלא יועץ (מעי כפור) כתב: וכל התפלות והתחנונים יאמר בלב נשבר באמת ובכונה נכונה, כי ההכנעה היא עיקר גדול מאד לטהר גברא ולקיבול התפלות. ירבה להכנע לבבו ולהתמרמר בבכי ובתחנונים ידבר רש, אולי יש תקוה. ע"ש. וכ"כ הבא"ח (וילך, יח).
יט. כן כתב מרן החיד"א בספר מורה באצבע (אות רעט) וביסוד ושורש העבודה (פ"ט). ובכף החיים (תרכא, יט) כתב שהחזן ככהן גדול העומד לכפר על בני ישראל.
כ. נתבאר בספר ולקחתם לכם ח"א (עמוד ז). וע"ע בפרי עץ הדר ח"ב (סי' א).

שמקבל על עצמו לשוב בתשובה, זוכה להיות צדיק בעל תשובה מכריע את עצמו וכל העולם לכף זכות. ע"ש.
ט. כ"כ במורה באצבע (אות רשא), ובמועד לכל חי (סי' יג אות מב). ואם בא לו בכיה אין צריך למנוע. ומחרתו כ' שהאריז"ל שהיה נוהג לבכות הרבה בתפילות ראש השנה. והיה אומר כי מי שאין בכיה נופלת עליו בימים אלה, היא הוראה שאין נשמתו שלימה והגונה. והביאו הגחיד"א במורה באצבע (סי' ט). וי"א שגם לכתחלה יוכל להביא עצמו לידי בכי. וע' שו"ת יביע אומר ח"א (סי' לו אות יב) שהביא דעות חלוקות בזה.
י. כן הזהירו בספרים, וכ"כ חיי אדם (כלל קלט אות ו) והבא"ח (נצבים, ו).
יא. בירושלמי אמרו שהישן בר"ה, מזלו ישן. וכ"פ הרמ"א (תקפג ס"ב). וכ' בס' מורה באצבע (אות רשא): יתגבר כארי שלא לישן ביום ר"ה ויעסוק בתורה וכו'. ובמג"א (ס"ק) הביא בשם האריז"ל דאחר חצות יש להקל.
יב. בפלא יועץ (מעי ראש השנה) כ' מנהג זה, והביא מאמר רז"ל 'טוב מעט בכונה מהרבות בלא כונה', ושיכוין פירוש המילות שרובם תחנונים ותפלות נוראות שנאמרו ברוח הקודש ובודאי עושה פרי למעלה.
יג. בספר פלא יועץ (מעי תשובה) כתב: "בימים אלו יניח עסק פלפול ויהיה רק עסוק בקריאת ספרי מוסר ובדרכי התשובה ולשפוף שיחה וכו'". עכ"ל. ומ"ש שיהיה "רק" עסוק במוסר וכו' נראה דלא דוקא. כי היתכן שיטוש לימודו! אלא הכונה שאל יזלזל מליך בדרכי התשובה ועוזריה היינו 'לימוד מוסר' ושיחה בינו לבין קונו'. עוד כתב: רק הימים האלה נזכרים ונעשים לאיש הירא ורך הלבב מעבירות שבידו "שיפנה מעסקיו מעט בכל יום" וכו' וישפוף שיחה ידרוש סליחה כי הימים ימי רצון וכו'. ע"כ. וגם לענין חודש אלול כתב: ומרבים העם קצת בלימוד ספר התקונים וכ"ד (היינו תנ"ך) ומשניות ותהלים כפי השגת יד של כל אחד. עכ"ל.
יד. "ראיתי אנשי מעשה דבהתבודד בימי תשובה היו גומרים על איזה גדרות וסייגים וכתבים בספר, ולשנה אחרת משגיחים אם עלתה להם שנה במשמרת הטהרה ומוסיפים". ומ"מ לא יקבל עליו שום גדר בנדר פן יכשר רק יתנה שהוא בלא סרך נדר (כ"כ במחזיק ברכה סי' תרג).
וכה דיבר האיש רבנו אליעזר פאפו בספר פלא יועץ (מערכת תשובה): "וחשב עם קונו את אשר לא טוב עשה מהדברים הכתובים בוידוי

יוצא לאור על ידי

מוסדות "מתן תורה" (ע"ר)

ת.ד. 57124 ירושלים

www.matantorah.org

לקבלת העלון בדוא"ל שלחנו:

yemekodesh@gmail.com

שנה מצוה,

בתורה והתימה מצוה לכל בית ישראל